

מבט על, גיליון 594, 19 באוגוסט 2014

טורקיה לאחר הבחירות לנשיאות: אתגר לא פשוט למדיניות החוץ הישראלית

גליה לינדנשטראוס

הצלחתו של ראש ממשלת טורקיה, רג'יפ טאיפ ארדואן, לזכות כבר בסיבוב הראשון בבחירות לנשיאות (עם 52% מקולות הבוחרים) מסמלת את המשך הדומיננטיות של מפלגת הצדק והפיתוח בפוליטיקה הטורקית. ארדואן שולט בטורקיה כבר יותר מעשור, ומתכנן להיות בשלטון עוד שתי קדנציות כנשיא. כפי שעוד הבהיר לפני הבחירות הוא אינו מתכוון להסתפק בהיבטים הסמליים של תפקידו החדש, כי אם ליצוק לו תוכן משמעותי. אמנם לא ברור בדיוק איך בפועל תתנהל טורקיה עם סמכות-על שכזו, אך כיוון שממד ארגוני מוצלח וצייתנות מפלגתית הם חלק מהמאפיינים הבולטים של מפלגת הצדק והפיתוח (ואף בין הגורמים המסבירים את הצלחתה ארוכת השנים), ניתן להעריך שיימצאו הפתרונות המתאימים להבטיח התנהלות חלקה ללא ביטויים פומביים למתחים שאולי ייווצרו בהמשך.

במהלך מסע הבחירות של ארדואן לנשיאות זכה המצב בעזה לבולטות רבה בנאומיו על רקע מבצע "צוק איתן", וכן גם זכה להתייחסות נכבדה אצל גורמי האופוזיציה. קרוב לוודאי שארדואן היה נבחר גם ללא קשר לביקורת החריפה שהשמיע כלפי ישראל (והיה מוצא מטרה אחרת להתעמת עמה), אך אין ספק שנושא עזה היה נוח יחסית לארדואן לנצל בתקופה זו. נושא עזה דחק הצידה האשמות בתחומי הפנים והאשמות בנושאי חוץ שהיו יכולים להיות בולטים יותר על סדר היום הפוליטי הטורקי לולא התרחש המשבר בעזה, כגון משבר הדיפלומטים הטורקים ומשפחותיהם שנחטפו בעיראק וטרם שוחררו. מעבר לכך, הנושא הפלסטיני הינו נושא המאחד חלקים נרחבים בציבור הטורקי, ועל-כן התמודדות עמו גם הרחיקה במידה מסוימת האשמות קיימות כנגד ארדואן בדבר הפילוג שהוא יוצר בציבור הטורקי.

הביקורת החריפה במיוחד שטורקיה השמיעה כנגד ישראל במהלך מבצע "צוק איתן" הייתה בין הגורמים שהובילו את ישראל שלא לשתף פעולה עם מאמצי התיווך שזו הובילה יחד עם קטאר. זאת בניגוד לסבבים קודמים של עימות בין ישראל וחמאס, שבהם אמנם התיווך הטורקי לא היה משמעותי אך ישראל לא פסלה אותו על הסף. בהשוואה לעבר, נראה גם שהפעם הפגיעה ביחסים הכלכליים בין טורקיה וישראל תהיה משמעותית יותר כיוון שיש אפקט מצטבר למשברים התכופים ביחסים בשנים האחרונות (הדבר בולט למשל בתחום התיירות; חברת התעופה טורקיש איירליינס כבר הודיעה על ביטול רבע מטיסותיה לישראל). יש לציין שלמרות המתוחות ביחסים, הצליחו טורקיה וישראל לתאם בצורה יחסית טובה את הסיוע ההומניטרי שטורקיה העניקה לתושבי עזה. מעבר למשלוחי מזון ותרופות מטורקיה, ישראל גם אפשרה העברת גנרטורים ודלק עבורם, וכן העברת פצועים פלסטינים לטורקיה דרך נמל התעופה בן גוריון. קרוב לוודאי שלקחי פרשת המרמרה עומדים לנגד עיני שני הצדדים בבואם להתמודד עם סוגיית הסיוע ההומניטרי. ארגון ה-IHH הטורקי אשר הוביל את המשט לעזה ב-2010 דחה את ההחלטה על יציאתו של משט חדש לעזה עד לאחר הבחירות לנשיאות בטורקיה, ויש לקוות שהעובדה שישראל נענית לבקשות הטורקיות להעברת סיוע תביא ללחץ של הממשלה הטורקית לעיכוב מימוש כוונה זו. זאת לאור החשש, שהפעם המשט לעזה נושא עמו פוטנציאל לעימות (ולו מוגבל) בין הצי הטורקי וחיל הים הישראלי. יש לציין עם זאת, שבאופן כללי הניסיון שצברו סוכנויות הסיוע הטורקיות בשנים האחרונות (ברחבי העולם בכלל, ובעזה בפרט), וכן הדגש על פרויקטים גדולים כגון בניית בית חולים בעזה, צריך להיתפס כחיובי על ידי ישראל מהבחינה שהוא מבטיח במידה רבה יותר של וודאות, שהסיוע מועבר לתושבים עצמם בעזה ויכול להיות מנוצל לרעה בצורה פחותה על ידי שלטון חמאס.

יחסי טורקיה ישראל נקלעו אם כן למשבר נוסף בעקבות "צוק איתן" שקשה כעת לראות כיצד שני הצדדים ייצאו ממנו, וספק אם יהיה בכלל רצון בעתיד הקרוב לפתור אותו. למעט תרחיש בו מבצע "צוק איתן" יביא לשינוי יסודי של המצב בעזה, המתרחות בין טורקיה וישראל על רקע המצב שם תישאר בעינה. במהלך מבצע "צוק איתן" התבטא ארדואן שכל עוד הוא בשלטון, לא צפוי שיפור ביחסי ישראל טורקיה. הצלחתו להיבחר כנשיא (בשלב ראשון, לקדנציה של חמש שנים) מעלה את החשש שאם יממש הבטחה זו לא צפוי שיפור ביחסים בעתיד הנראה לעין. יש לציין, שכבר כמה שנים מתנהל דיון ציבורי בישראל ביחס לשאלה מהי הדרך הנכונה להתקדם באשר ליחסי ישראל טורקיה. במובנים רבים ניתן לטעון שלפחות נכון לעתה אלו המצדדים בגישה הפסימית ולפיה אין לישראל ולטורקיה לאן להתקדם תחת שלטון ארדואן הם אלו שצדקו. מנגד, יש לומר שיש גם צדק בטענה שלרוב מושמעת באסכולה הנגדית ולפיה ארדואן ומה שהוא מייצג אינם תופעה חולפת ועל כן יש למצות את האופנים (גם אם הם מוגבלים) בהם ניתן לשתף פעולה.

בעת הנוכחית לאור האתגרים הניצבים בפני ישראל בבואה להתמודד עם המציאות שנוצרה בעקבות מבצע "צוק איתן", לא נראה שטורקיה צריכה לתפוס מקום מרכזי בסדר היום המדיני של ממשלת ישראל. גם המבוי הסתום שאליו הגיעו כעת היחסים עם מדינה זו, ועל רקע הרצון להימנע מהתדרדרות נוספת יכולים להוביל למסקנה שמדיניותה של ישראל צריכה להיות של מינימום חיכוך עם מדינה זו עד כמה שניתן. בנאום הניצחון שלו, לאחר היוודע תוצאות הבחירות, נשמע ארדואן יחסית נינוח ומפייס בהשוואה לנאומים קודמים. יש לקוות שנקודת פתיחה זו, ועצם כניסתו לתפקיד הנשיאות, הדורש גישה יותר מפייסת כלפי פנים וכלפי חוץ, ירגיעו ולו במעט את עוצמת המתרחות בין טורקיה וישראל. יחד עם זאת לאור תכיפות התבטאויותיו הבוטות כלפי ישראל בעבר ייתכן מאוד וציפייה זו לא תתממש.